

Perimmäisten viisauksien etsijöitä

Tiina Mahlamäki ja Nina Kokkinen (toim.): *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Vastapaino 2020.

Esoteerisiin liikkeisiin on liitetty mielikuvia salatiedosta, magiasta, taikauksesta ja harhaoppisuudesta. Nykyään esoteria liittyy suosittuihin uushenkisyyden ilmiöihin ja se näkyy myös populaarikulttuurissa. Erityisesti taiteentutkimuksessa esoteerisuutta on tarkasteltu jo aikaisemminkin, mutta varsinaisesti esoterian tieteellinen tutkimus on lähtenyt käyntiin 2000-luvulla.

Nyt tarkasteltavan teoksen taustalla on vuonna 2015 alkanut Uuden etsijät -tutkimushanke. Kirja jakautuu kolmeen osaan, jotka ovat "Johdanto", "Esoteeriset liikkeet ja virtaukset" sekä "Esoteerisuus yhteiskunnassa ja kulttuurissa".

Teoksen johdanto-osan kaksi artikkelia toimivat hyvänä taustoitukseksi muille artikkeleille. Nina Kokkisen ja Tiina Mahlamäen "Näkökulmia esoteerisuuteen ja okkultismiin" sisältää esoteerisuuteen ja okkultismiin liittyviä määrittelyjä ja käsitteitä sekä tutkimushistoriaa. Tomas Mansikan ja Tiina Mahlamäen "Suomalaisen esoterian ja okkultismin juurilla" käsittelee esoterian ja okkultismin yhteyksiä magiaan ja usein tästä aiheesta sivuun jääviin kristillisiin liikkeisiin. Myös Turun akateemisissa oppineet tutkivat magiaa.

Niin sanottuun luonnolliseen magiaan kuului sekä nykyään tieteenä pidettäviä aloja, kuten matemaatiikkaa ja kasvitiedettä, toisaalta okkultin alueelle kuuluvia tutkimuksia, kuten alkemiaa ja astrologiaa. Muu magia oli pahaa, demonista magiaa, johon ei ollut oikein turvallista edes oppineiden olla kosketuksissa.

Spiritualisteista vapaamuurareihin

Kirjan toisessa osassa esitellään Suomessa vaikuttavia esoteerisia liikkeitä ja aatteita. Näistä osa on supistunut melko pienen piirin toiminnaksi, osa on edelleen vahvasti toimivia liikkeitä. Jäseniä on eniten erilaisilla vapaamuurarijärjestöillä, mutta muiden liikkeiden piirissä voivat toimia myös ei-jäsenet. Antroposofia vaikuttaa yhteiskunnallisesti erityisesti steinerkoulujen ja -päiväkotien verkostolla.

Marjo Kaartisen ja Maarit Leskelä-Kärjen artikkeli käsittelee spiritualismia, joka oli Suomessakin varsinainen muotivillitys 1800-luvun jälkipuolella. Spiritualismin "toinen aalto" nousi 1930-luvulla, jolloin mm. Helmi Krohn kuului liikkeen keskeisiin toimijoihin. Kaartinen ja Leskelä-Kärki tuovat hyvin esille myös sukupuolen merkityksen liikkeen toiminnassa.

Juuso Järvinen tarkastelee psyykkistä tutkimusta ja parapsykologiaa. Myös tieteen ja uskonnonkin alueilla löytyi ihmisiä, jotka olivat vakuuttuneita siitä, että paljon on vielä tutkimatta eikä maailmasta tiedetä vielä läheskään kaikkea. Monet esoteerisista liikkeistä linkittyivät osin toisiinsa ja aiheesta kiinnostuneet ovat etsineet totuutta usean liikkeen sisällä. Eriytyisen vahvasti yhteen kietoutuvat ruusuristolaisuus, josta Johannes Laine ja Kokkinen kirjoittavat, Julia von Boguslawskin artikkelissa esitellyt antroposofia sekä Antti Harmaisen käsittelemä teosofia.

Vapaamuurariudella on monenlaisia yhteyksiä esoteerisiin liikkeisiin, ja vaikutteet ovat liikkuneet molempiin suuntiin, kertovat Nils G.

Holm ja Mahlamäki. Vapaamuurarit ei ole yksi yhtenäinen organisaatio, vaan useita järjestöjä, joista osa tekee yhteistyötä, mutta osa ei tunnusta toisia. Vapaamuurareihin on suhtauduttu negatiivisesti monelta taholta, toisaalta salaseurat yleensäkin on koettu uhkaaviksi, toisaalta kansantarinoissa ”friimuurareihin” on liitetty tarinoita erimerkiksi sopimuksista pirun kanssa.

Jokaisessa artikkelissa kuvataan sekä liikkeen syntyvaiheita ja keskeisiä ideoita että sen toimintaa Suomessa. Kysymyksessä on siis antoisaa perustietoa, josta on iloa tutkijoiden lisäksi kenelle tahansa aiheesta kiinnostuneelle.

Nykypäivän esoteriaa

Tämän päivän esoteerisuus ei ole erikoinen marginaali-ilmiö, vaan se linkittyy tieteen, taiteen, populaarikulttuurin ja jopa politiikan kentille. Kirjan kolmas osa keskittyykin esoteerisuuteen yhteiskunnassa ja kulttuurissa.

Artikkelissaan ”Esoteerisuus ja politiikka” Antti Harmainen tarkastelee ajanjaksoa 1700-luvulta 1930-luvulle. Hän nostaa esille mm. erilaiset vihkimykselliset yhteisöt, kuten vapaamuurarit ja muut vapaamuurareiden mallin mukaisesti järjestyneet seurakuntatieteiden päätöksenteon taustalla sekä nationalismiin liittyvät rotuominaisuuksia korostavat esoteriset liikkeet. Tieteen osalta esoteriset liikkeet liittyvät sekä tiedon etsintään yleensäkin että myös pyrkimykseen todistaa esimerkiksi parapsykologiset ilmiöt todelliseksi – tai humpuukiksi. Von Boguslawski kuvaa artikkelissaan ”Esoterian suhde tieteeseen” kiinnostavasti tieteen ja esoterian monimutkaista suhdetta. Nykyään esoteriset ilmiöt erotetaan varsin selvästi tieteen ulkopuolelle, mutta tieteellisen tutkimuksen alkujuuret ovat kuitenkin vahvasti yhteydessä esimerkiksi alkemiaan.

Nykyään ei aina voi tietää, milloin on kysymys esoteriasta, milloin sekulaarista fantasiasta. Toisinaan esoteerisia piirteitä on tulkittu sekulaareina, toisinaan taas puh-

taasti sekulaariset ilmiöt ovat saaneet esoteerista merkitystä. Artikkelissa ”Esoteerisuus taiteessa ja kirjallisuudessa” Kokkinen, Mahlamäki ja Maarit Leskelä-Kärki kirjoittavat myös kaksoisviesteistä, jolloin teos saa eri merkityksiä riippuen siitä, kuuluuko lukija suureen yleisöön vain onko hän asiantunteva sisäpiiriläinen. Kokkinen, Mahlamäki ja Leskelä-Kärki käsittelevät artikkelissaan kuvataidetta ja kirjallisuutta. Tommy Ramstedt ja Marcus Moberg nostavat artikkelissaan ”Esoteerisuus ja populaarikulttuuri” esille mm. Dan Brownin *Da Vinci-koodin* ja teoksen ympärillä käydyn keskustelun. Sekä Suomessa että maailmalla on esitetty oletuksia kirjan pohjautumisesta todellisiin, aikaisemmin salattuihin tietoihin, jotka Brown on kirjassaan paljastanut. Ramstedt ja Moberg käsittelevät myös elokuvaa (*Avatar*) ja musiikkia (Kingston Wall ja *Tri-Logy*).

Kirjan päättää Jussi Sohlbergin ja Kokkinen artikkeli ”Esoteerisuus, new age ja uushenkisyys: kehityssuuntia 1900-luvun loppupuolelta nykypäivään”. Vanhojen esoteeristen liikkeiden lisäksi Suomeen on 1990-luvulta lähtien perustettu parikymmentä uutta esoteerisuuteen liittyvää yhdistystä. Sohlberg ja Kokkinen käsittelevät erityisesti uushenkisyyden ja new age -henkisyyden alueelle kuuluvia ilmiöitä. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa* on varsin kompakti kokonaisuus, joka tarjoaa sekä perustietoa esoteerisista liikkeistä että uutta tutkimustietoa. Kaikkien artikkelien lähteet on koottu kätevästi kirjan loppuun, viitteet ovat helposti löytyviä alaviitteitä, jotka eivät kuitenkaan katkaise lukemista. Kirja on siten varsin helppolukuinen ja sopii kenelle tahansa aiheesta kiinnostuneelle. Koska kysymyksessä on kuitenkin vertaisarvioitu tieteellinen julkaisu, teos on hyödyllinen ja käyttökelpoinen myös tutkijoille.

MERJA LEPPÄLAHTI

Kirjoittaja on folkloristi, tietokirjailija ja kriitikko.